

Лабораторне заняття № 8

КЛАС МАГНОЛІОПСИДИ, АБО
ДВОДОЛЬНІ (*MAGNOLIOPSIDA*, АБО
DICOTYLEDONES).

ПІДКЛАС ДІЛЕНІЇДИ – *LAMIIDAE*

Ботаніка 2024-25

Підклас Ламіїди охоплює 11 порядків, 53 родини. Життєві форми – трави, рідше дерева або чагарники з листками або цільними, або різноманітно розчленованими. Для анатомії провідної системи характерні судини частіше із простою перфорацією, рідше – з драбинчастою. Квітки найчастіше двостатеві, зрослопелюсткові й нерідко зигоморфні, андроцей у визначеній кількості, нерідко меншій, ніж число частин оцвітини, гінецей завжди ценокарпний (паракарпний), насіння нерідко без ендосперму. Порядки: Синюхоцвіті, Пасльоноцвіті, Шорстколистощвіті, Ранникоцвіті, Губощвіті, Маслоноцвіті та ін.

Завдання 1. Провести морфологічний аналіз вегетативних та генеративних органів одного з запропонованих видів родини Шорстколисті – *Boraginaceae*

Систематичне положення об'єкта вивчення:
Порядок Шорсткоцвітні – Boraginales
Родина Шорстколисті – *Boraginaceae*
Чорнокорінь лікарський – *Cynoglossum officinale* L.

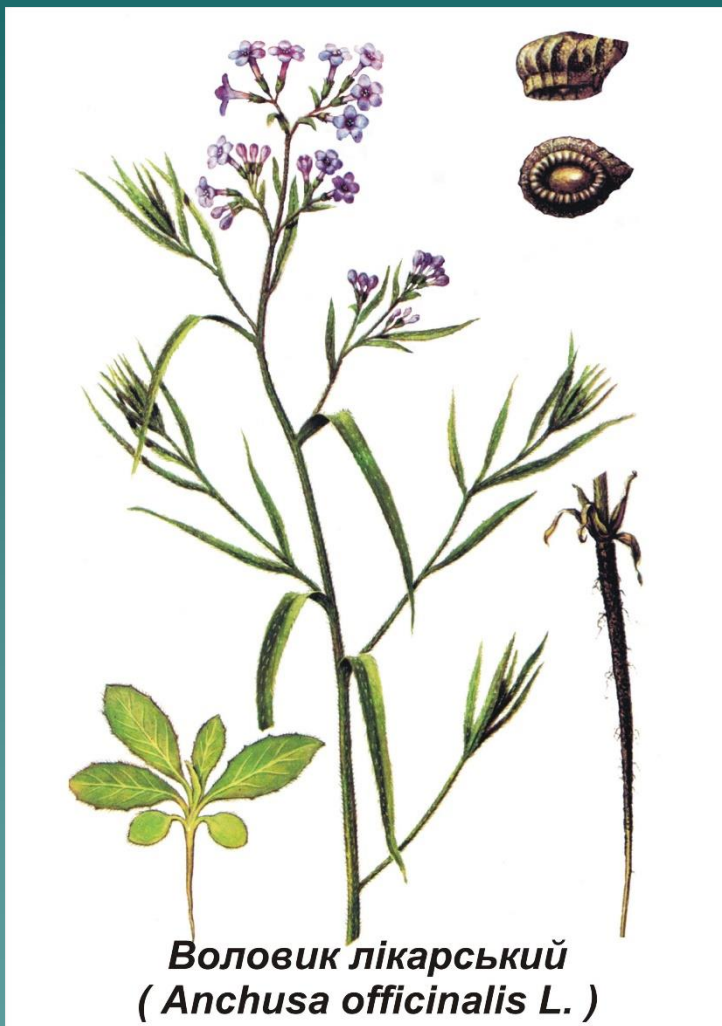

Родина Шорстколисті нараховує 100 родів і близько 2500 видів, поширених по всій земній кулі, переважно у тропічних, субтропічних і помірних областях. Найчастіше це багаторічні і однорічні трави, у тропіках зустрічаються чагарники та дерева. Листкорозташування спіральне або змішане. Листки цілісні, цілокраї, рідше дещо розчленовані, без прилистків. Різноманіття родини Шорстколисті характеризується рядом морфологічних особливостей: шорстким опушенням, особливим типом суцвіть – завійками, до цвітіння зазвичай равликopodobно закрученими. Завійки розташовані по одній, частіше парами або утворюють складні суцвіття. Квітки двостатеві, майже завжди актиноморфні, рідко зигоморфні (синяк), п'ятичленні. Чашечка зрослолиста, 5-лопатева або 5-зубчаста, розростається при плодах і нерідко опадає разом з ними. Віночок зрослолистий, трубчастий або колесоподібний; забарвлення віночка різноманітне і часто змінюється протягом періоду цвітіння, що пов'язано зі зміною реакції клітинного соку з кислотої на лужну; в зіві віночка часто є лусочки. Тичинок п'ять; маточка складена з 2 плодолистків з верхньою спочатку дво-, а потім чотиригніздою зав'яззю, оточеною нектарним диском. Плід – ценобій, при досяганні розпадається на 4 горішкоподібні частки.

Пор.	Шорстколистощвіті	<i>Boraginales</i>	Бурачничкоцветные
Родина	Шорстколисті	<i>Boraginaceae</i>	Бурачниковые
	Воловик Гмеліна	<i>Anchusa gmelinii</i> Ledeb.	Воловик (анхуза) Гмелина
	В. лікарський	<i>A. officinalis</i> L.	В. лекарственный
	Геліотроп перувіанський	<i>Heliotropium peruvianum</i> L.	Гелиотроп перувианский
	Горобейник лікарський	<i>Lithospermum officinale</i> L.	Воробейник лекарственный
	Гостриця лежача	<i>Asperugo procumbens</i> L.	Асперуга (острица) простертая
	Живокіст лікарський	<i>Symphytum officinale</i> L.	Окопник лекарственный
		* $Ca_{(5)}Co_{(5)}A_5G_{(2)}$	
	Липучка відхилена	<i>Lappula squarrosa</i> (Retz.) Dumort.	Липучка оттопыренная
	Медунка лікарська	<i>Pulmonaria officinalis</i> L.	Медуница лекарственная
		* $Ca_{(5)}Co_{(5)}A_5G_{(2)}$	
	М. темна	<i>P. obscura</i> Dumort.	М. темная
	Незабудка болотна	<i>Myosotis palustris</i> (L.) L.	Незабудка болотная
	Н. польова	<i>M. arvensis</i> (L.) Hill	Н. полевая
	Нонея, або Куряча сліпота звичайна	<i>Nonea pulla</i> (L.) DC.	Нонея темно-бурая
	Огірочник лікарський	<i>Borago officinalis</i> L.	Огуречная трава лекарственная
	Синяк звичайний	<i>Echium vulgare</i> L.	Синяк обыкновенный
	Чорнокорінь лікарський	<i>Cynoglossum officinale</i> L.	Чернокорень лекарственный

Воловик

Геліотроп перувіанський

Горобейник лікарський

Гостриця лежача

Живокіст лікарський

Symphytum officinale, *Symphytum officinale* L.

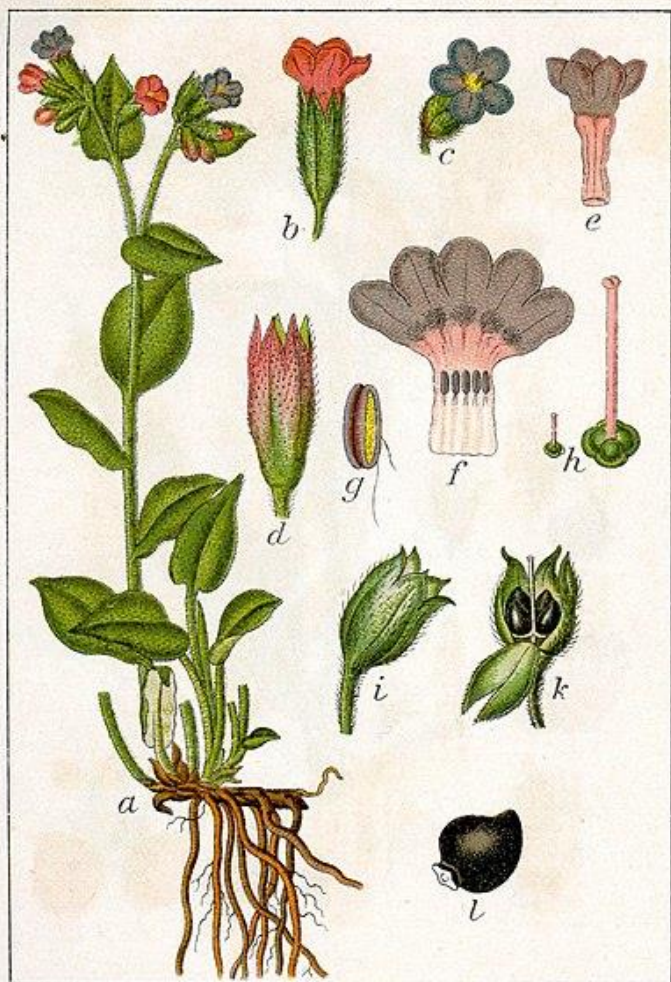
Липучка відхилена

Медунка лікарська

Tafel 10.

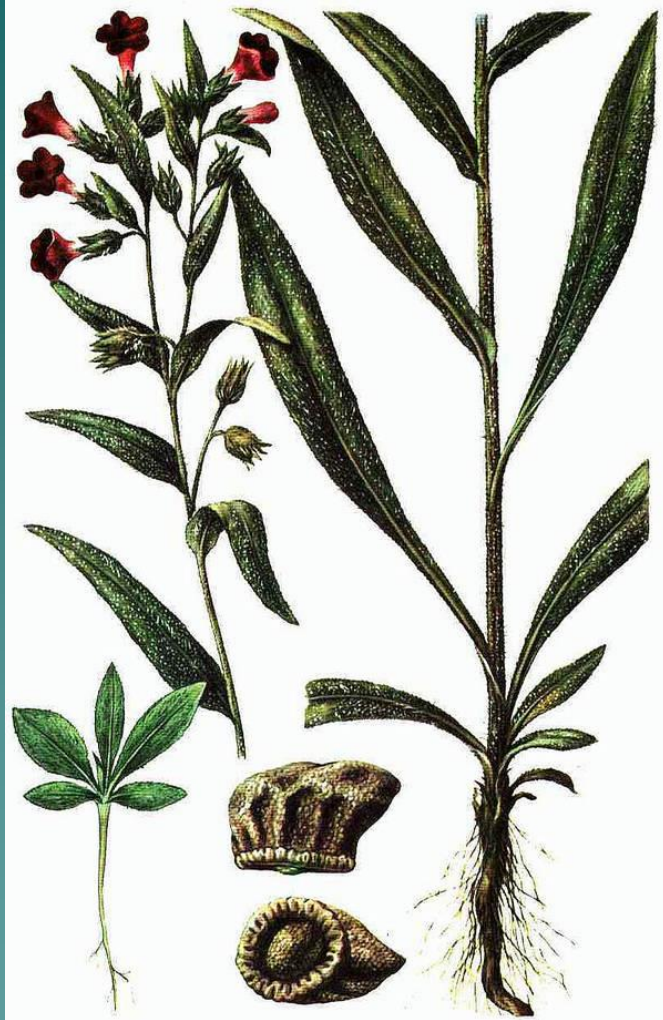

Echtes Lungenkraut, *Pulmonaria officinalis*.

Незабудка болотна

Нонея, або Куряча сліпота звичайна

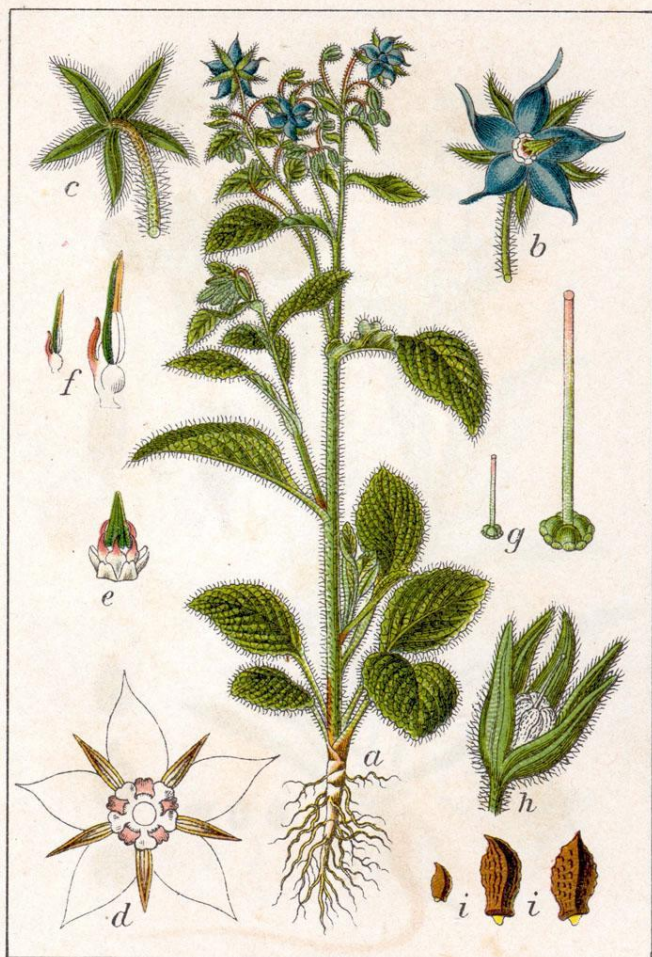

Нонея, або Куряча сліпота звичайна

Огірочник лікарський

Tafel 7.

Echter Boretsch, *Borago officinalis*.

Синяк звичайний

Завдання 2. Зробити морфологічний аналіз вегетативних та генеративних органів одного з видів родини Губоцвіті – *Lamiaceae*

Родина Губоцвіті налічує понад 200 родів і близько 3500 видів, поширених в усіх кліматичних зонах на всіх континентах. Переважають трав'янисті рослини, напівчагарники та чагарнички, але є також дерева і ліани (в тропіках). Стебла 4-гранні. Листкорозташування навхрест супротивне. Листки прості, цілісні. Стебло і листки вкриті залозистими волосками або лусочками, які виділяють ефірну олію. Квітки в цимоїдних суцвіттях, що утворюють несправжні кільця, або мутовки (кожне таке кільце утворене двома супротивними суцвіттями з приквітничками); в свою чергу такі кільця зібрані в китице-, колосо- або волотеподібні суцвіття. Квітки двостатеві, 5-членні, зигоморфні, часто двогубі, рідко майже актиноморфні (м'ята), з подвійною оцвітиною. Чашечка зрослолиста, трубчаста або дзвоникоподібна, з п'ятьма зубцями, чи двогуба; віночок з 5 пелюсток, часто двогубий. Андроцей – це звичайно 4 двосильні тичинки, прикріплені до трубки віночка, є роди лише з 2 тичинками. Маточка складена з 2 плодолистків з верхньою спочатку дво-, а потім чотиригніздою зав'язю. Плід – чотиригорішковий.

Пор.	Губоцвіті	<i>Lamiales</i>	Губоцветные
Родина	<i>Глухокропивні, Губоцвіті</i>	<i>Lamiaceae, Labiatae</i>	<i>Ясноткові, Губоцветные</i>
	Васильки справжні	<i>Ocimum basilicum</i> L.	Базилик камфорный
	Гісоп лікарський	<i>Hyssopus officinalis</i> L.	Иссоп лекарственный
	Глуха кропива біла	<i>Lamium album</i> L.	Яснотка белая
		$\uparrow Ca_{(5)}Co_{(2+3)}A_4G_{(2)}$	
	Г. к. пурпура	<i>L. purpureum</i> L.	Я. пурпурная
	Горлянка женеvська	<i>Ajuga genevensis</i> L.	Живучка женеvская
	Г. повзуча	<i>A. reptans</i> L.	Ж. ползучая
	Г. хіоська	<i>A. chia</i> Schreb.	Ж. хиосская
	Залізняк бульбистий	<i>Phlomis tuberosa</i> L.	Зопник клубненосный
	З. колючий	<i>P. pungens</i> Willd.	З. колючий
	Зеленчук жовтий	<i>Galeobdolon luteum</i> Huds.	Зеленчук желтый
	Лаванда вузьколиста	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Лаванда узколистная
	Материнка звичайна	<i>Origanum vulgare</i> L.	Душица обыкновенная
		$\uparrow Ca_{(5)}Co_{(2 3)}A_4G_{(2)}$	
	Меліса лікарська	<i>Melissa officinalis</i> L.	Мелисса лекарственная
	М'ята водяна	<i>Mentha aquatica</i> L.	Мята водяная
	М. колосовидна	<i>M. spicata</i> L.	М. колосистая
	М. перцева, м. холодна	<i>M. piperita</i> L.	М. перечная
	М. польова	<i>M. arvensis</i> L.	М. полевая

	Розмарин справжній	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Розмарин настоящий
	Розхідник звичайний	<i>Glechoma hederacea</i> L.	Будра плющевидная
	Самосил білоповстистий	<i>Teucrium polium</i> L.	Дубровник беловойлочный
	Собача кропива звичайна	<i>Leonurus cardiaca</i> L.	Пустырник обыкновенный
	Суховершки	<i>Prunella</i> L.	Черноголовка
	Чебрець Маршаллів	<i>Thymus marschallianus</i> Willd.	Тимьян Маршалла
	Ч. повзучий	<i>T. serpyllum</i> L.	Т. ползучий
	Чистець болотний	<i>Stachys palustris</i> L.	Чистец болотный
		$\uparrow \text{Ca}_{(5)}\text{Co}_{(2+3)}\text{A}_{2+2}\text{G}_{(2)}$	
	Ч. прямий	<i>S. recta</i> L.	Ч. прямой
	Шавлія блискуча	<i>Salvia splendens</i> Ker-Gawl.	Шалфей блестящий
	Ш. лікарська	<i>S. officinalis</i> L.	Ш. лекарственный
		$\uparrow \text{Ca}_{(5)}\text{Co}_{(2+3)}\text{A}_2\text{G}_{(2)}$	
	Ш. поникла	<i>S. nutans</i> L.	Ш. поникающий
	Ш. степова	<i>S. stepposa</i> Shost.	Ш. степной
	Шандра звичайна	<i>Marrubium vulgare</i> L.	Шандра обыкновенная

Систематичне положення об'єктів вивчення:

Порядок Губоцвіті – *Lamiales*

Родина Глухокропивні, або Губоцвіті –

Lamiaceae, або *Labiatae*

Материнка звичайна – *Origanum vulgare* L.

Васильки справжні

Гісоп лікарський

Глуха кропива біла

Горлянка женеvська

Горлянка хіоська

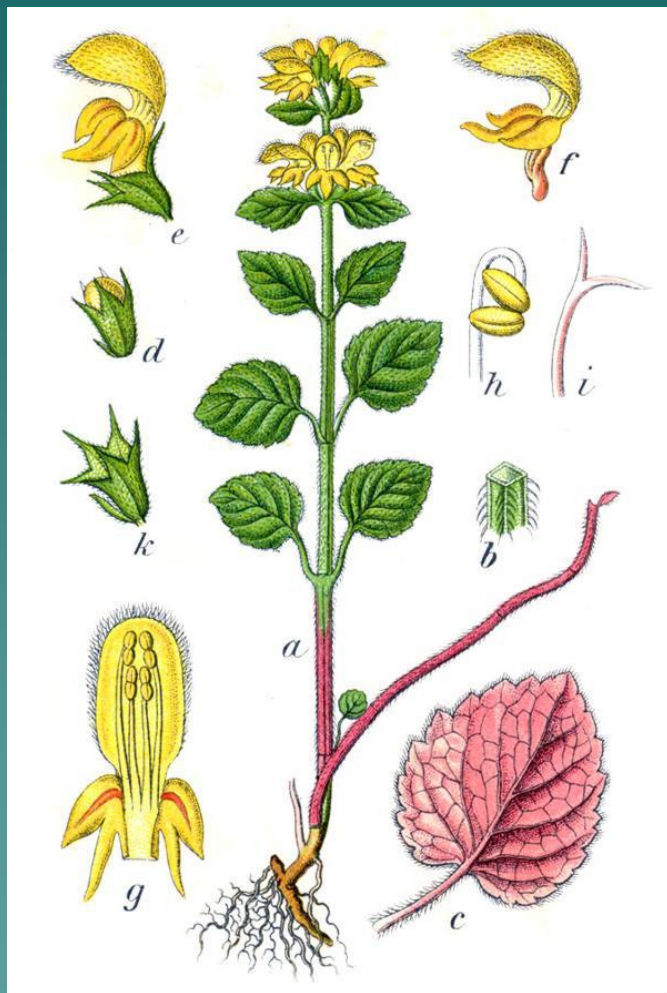

Залізняка бульбистий

Зеленчук жовтий

Лаванда вузьколиста

Меліса лікарська

М'ята

Мята

Мелисса

Мята

Мелисса

Розмарин справжній

Розхідник звичайний

Самосил білоповстистий

Собача кропива звичайна

Суховершки

Чебрець

Чистець

Шавлія

Шавлія

Шавлія

Шавлія

Шандра звичайна

Завдання 3. Провести морфологічний аналіз вегетативних та генеративних органів одного-двох видів родини *Oleaceae*

Родина Маслинові поєднує близько 30 родів й 600 видів, розповсюджених у тропічних, субтропічних і помірних областях. Особливо багато представників цієї родини в Східній Азії та Індії. Деревя, чагарники, рідше напівчагарники або ліани, листопадні або вічнозелені. Листки супротивні, рідко чергові, без прилистків, прості або складні. Квітки зібрані в цимозні суцвіття, які, в свою чергу, утворюють китиці або волоті, верхівкові або пазушні. Квітки у більшості родів двостатеві, правильні, з подвійною оцвітиною. Чашечка зрослолиста, з 4 рідко 2-16 часток. Віночок в основному зрослопелюстковий, з 4 або більше частками. Тичинок 2 або більше, з короткими нитками, що приросли до трубки віночка. Зав'язь верхня, 2-гнізда, часто з двома, одним або чотирма-багатьма насінними зачатками в кожному гнізді, іноді останніх 4-8. Плід – 2-гнізда коробочка, кістянка, ягода або крилатий горіх.

Пор.	Маслиноцвіті	<i>Oleales</i>	Маслинноцветные
<i>Родина</i>	<i>Маслинові</i>	<i>Oleaceae</i>	<i>Маслинные</i>
	Бирючина звичайна	<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Бирючина обыкновенная
	Бузок звичайний	<i>Syringa vulgaris</i> L.	Сирень обыкновенная
		$\uparrow \text{Ca}_{(4)}\text{Co}_{(4)}\text{A}_2\text{G}_{(2)}$	
	Жасмин лікарський	<i>Jasminum officinale</i> L.	Жасмин лекарственный
	Маслина європейська	<i>Olea europaea</i> L.	Маслина европейская
	Форзиція зелена	<i>Forsythia viridissima</i> Lindl.	Форзиция зеленойшая
	Ф. плакуча	<i>F. suspensa</i> (Thunb.) Vahl	Ф. свисающая
	Ясен звичайний	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Ясень высокий
	Ясен ланцетний, я. зелений	<i>F. lanceolata</i> Borkh.	Ясень ланцетный, я. зеленый

Систематичне положення об'єкта вивчення:

Порядок *Маслиноцвіті* – *Oleales*

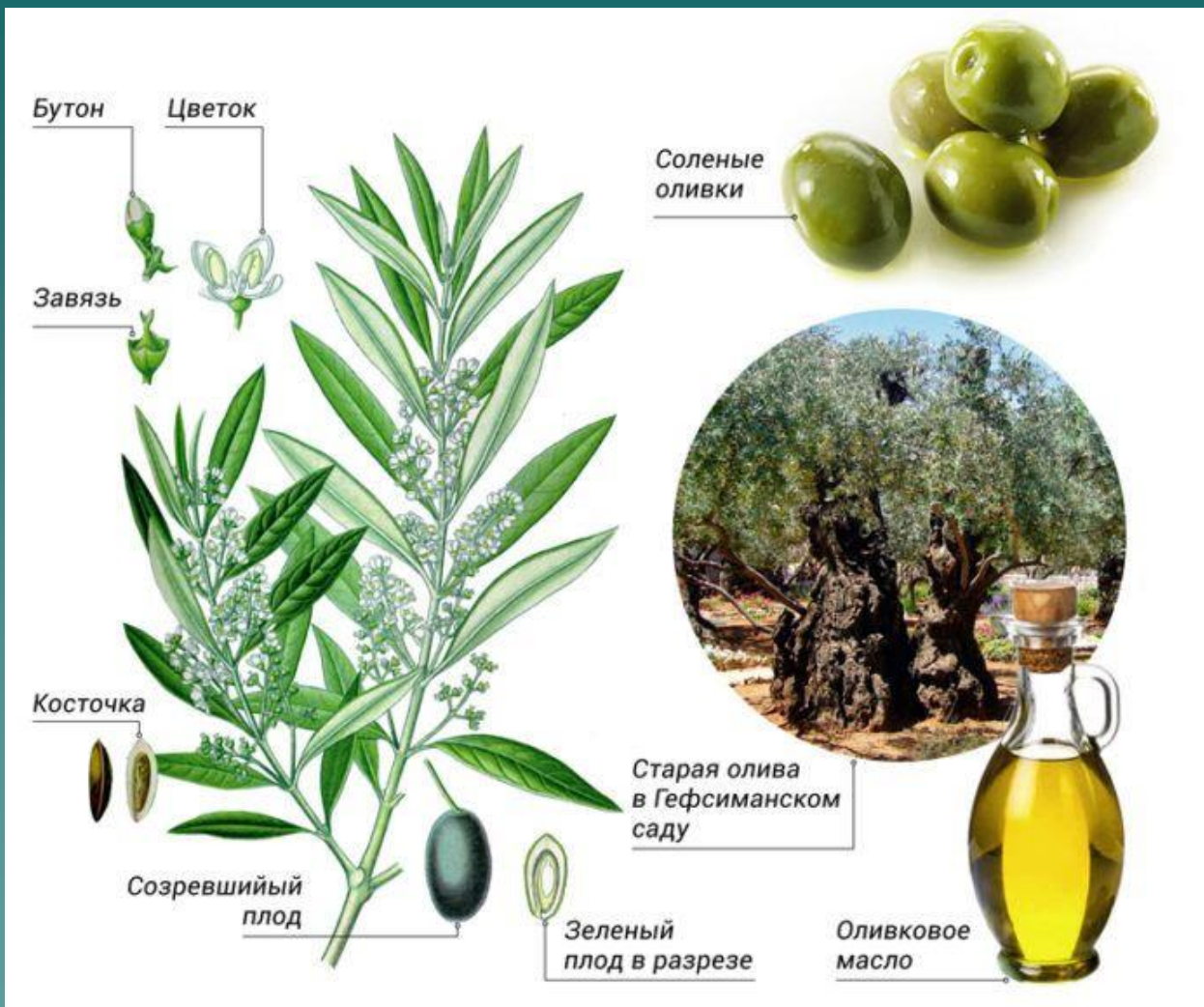
Родина *Маслинові* – *Oleaceae*

Маслина європейська – *Olea europaea* L.

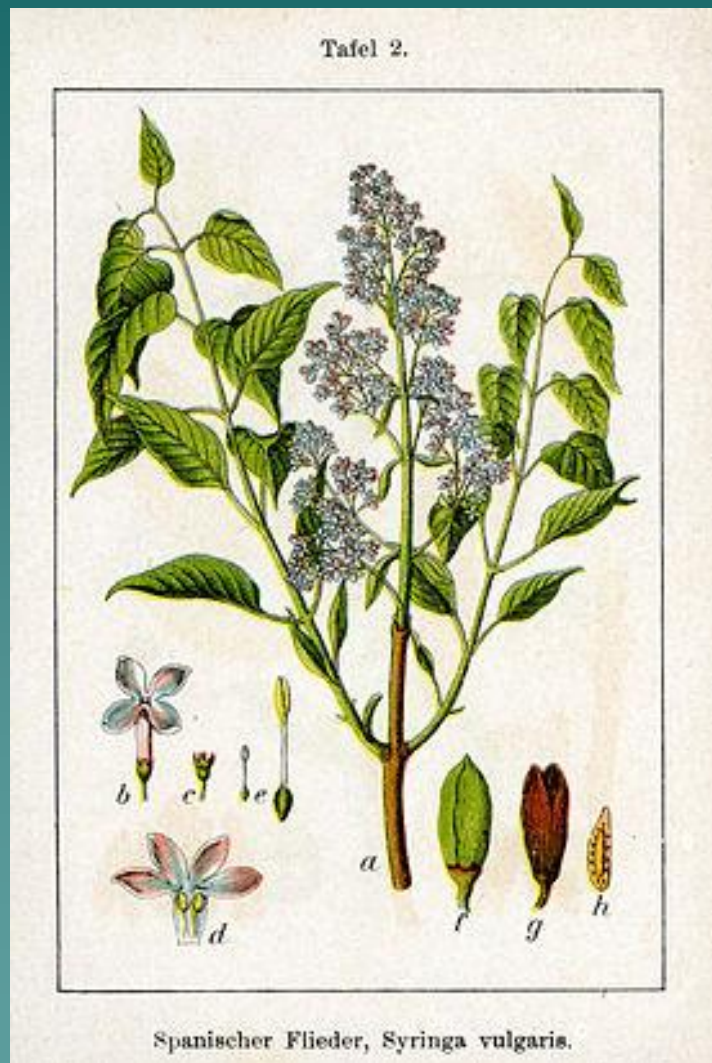
Маслина європейська

Бирючина звичайна

Бузок звичайний

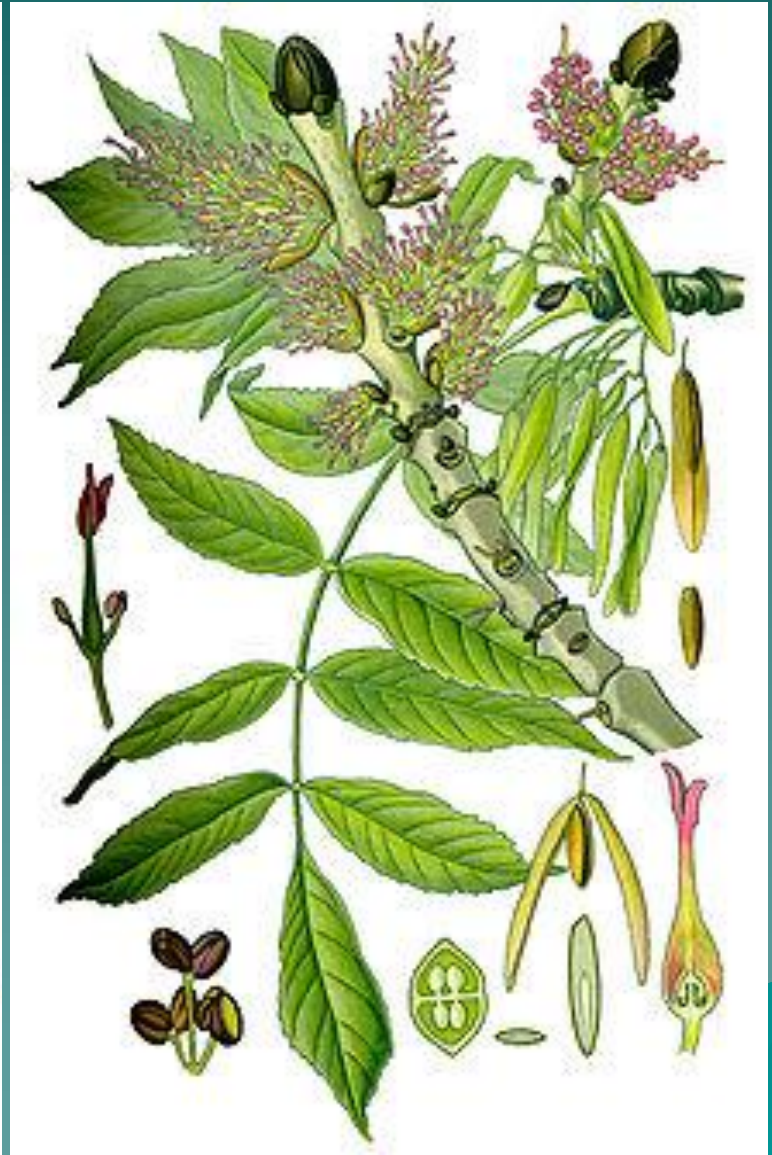
Жасмин

Форзиція

Ясен

Ясен

Родина Пасльонові охоплює близько 90 родів і близько 3000 видів, поширених в основному в Центральній і Південній Америці. Серед багатьох видів родини Пасльонові переважають трави (паслін, блекота, дурман), є і чагарники, і дерева. Численні види культивують (картопля, баклажани, перець). Листки у пасльонових прості, суцільні чи розсічені, чергові чи несправжньо-супротивні через зростання пагонів з головною віссю та покривним листком. Суцвіття цимозні, пазушні чи верхівкові, рідше квітки поодинокі (белладонна). Квітки правильні, рідше зигоморфні, двостатеві, 5-членні, чашечка та віночок зрослися. Гінецей ценокарпний. Плід – ягода або коробочка. Характерною рисою родини є вміст в рослинах алкалоїдів.

Завдання 4. Зробити морфологічний аналіз вегетативних та генеративних органів одного з представників родини Пасльонові – *Solanaceae*

<i>Родина</i>	<i>Пасльонові</i>	<i>Solanaceae</i>	<i>Пасленовые</i>
	Белладонна звичайна	<i>Atropa bella-donna</i> L.	Красавка белладонна
	Блекота чорна	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	Белена черная
	Дурман звичайний	<i>Datura stramonium</i> L.	Дурман обыкновенный
	Картопля	<i>Solanum tuberosum</i> L.	Паслен клубненосный, картофель
	Паслін солодко-гіркий, глісник	<i>Solanum dulcamara</i> L.	Паслен сладко-горький
	П. чорний	<i>S. nigrum</i> L.	П. черный
	Помідор їстівний	<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	Помидор съедобный
	Петунія гібридна	<i>Petunia</i> × <i>hybrida</i> Hort.	Петуния гибридная
	Синій баклажан	<i>Solanum melongena</i> L.	Паслен баклажан
	Стручковий перець однорічний	<i>Capsicum annuum</i> L.	Стручковый перец однолетний
	Тютюн махорка	<i>Nicotiana rustica</i> L.	Табак махорка
	Т. справжній	<i>N. tabacum</i> L.	Т. настоящий
	Фізалис (марунка) звичайний	<i>Physalis alkekengi</i> L.	Физалис обыкновенный

Белладонна звичайна*

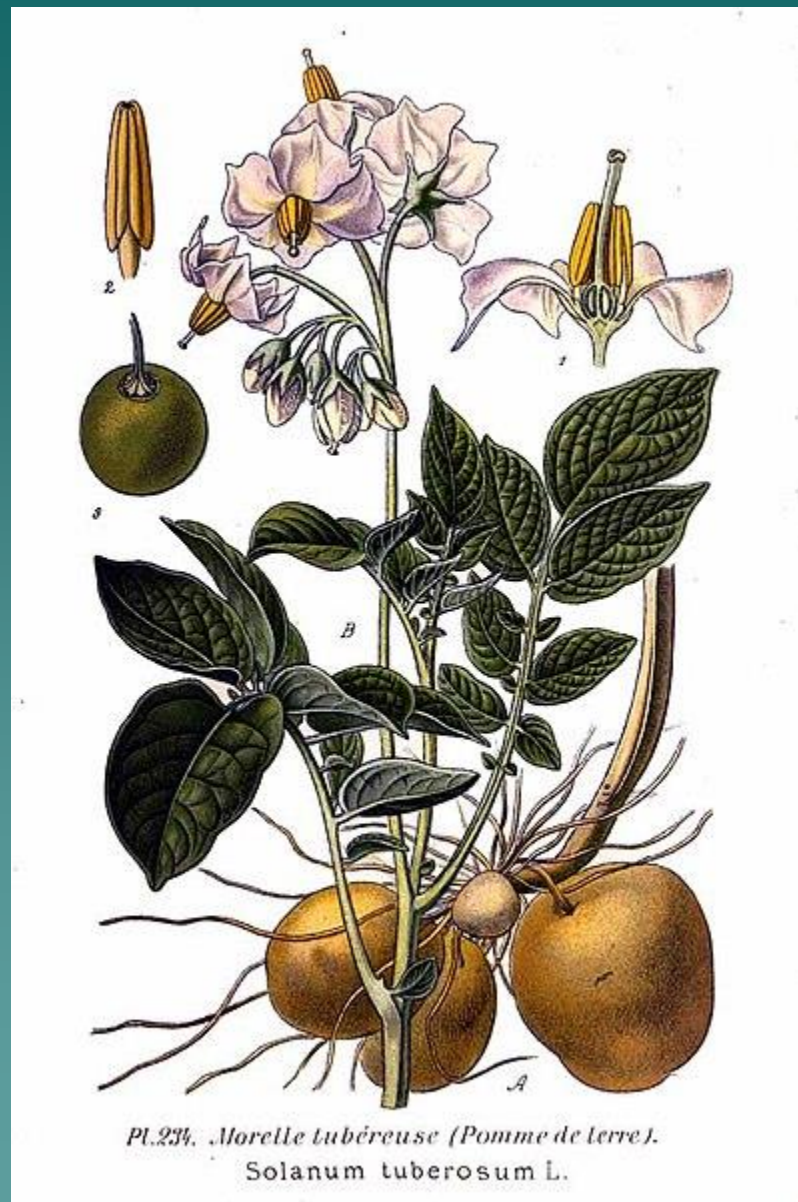
Блекота чорна

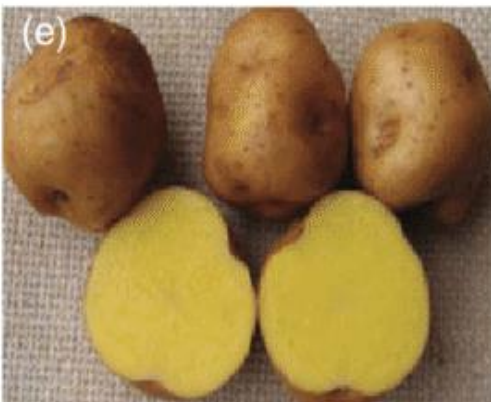
Дурман звичайний

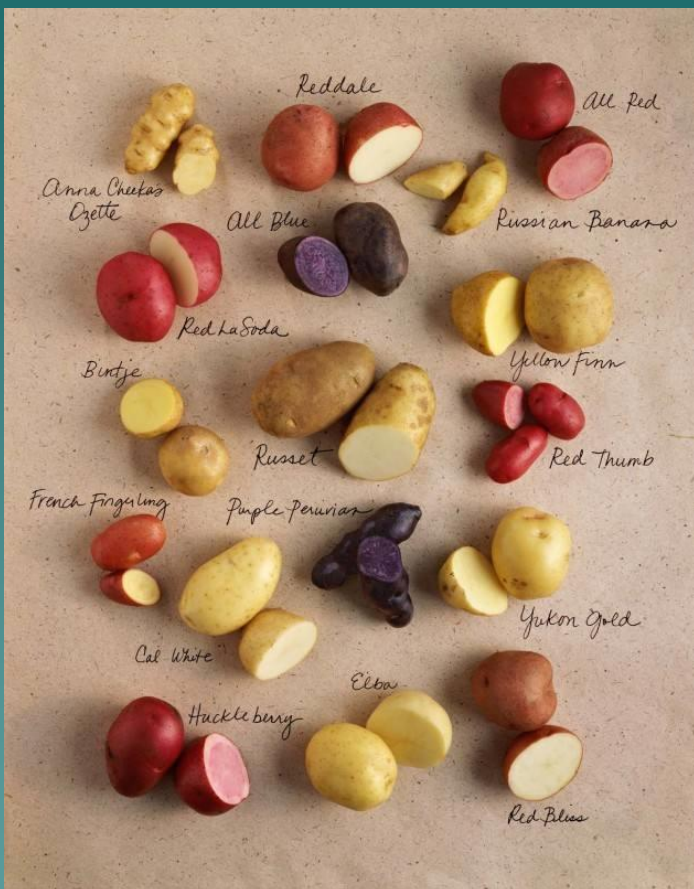
Картопля

Картопля

Картопля

Паслін солодко-гіркий, глисник

Паслін чорний

 cmlt.ru

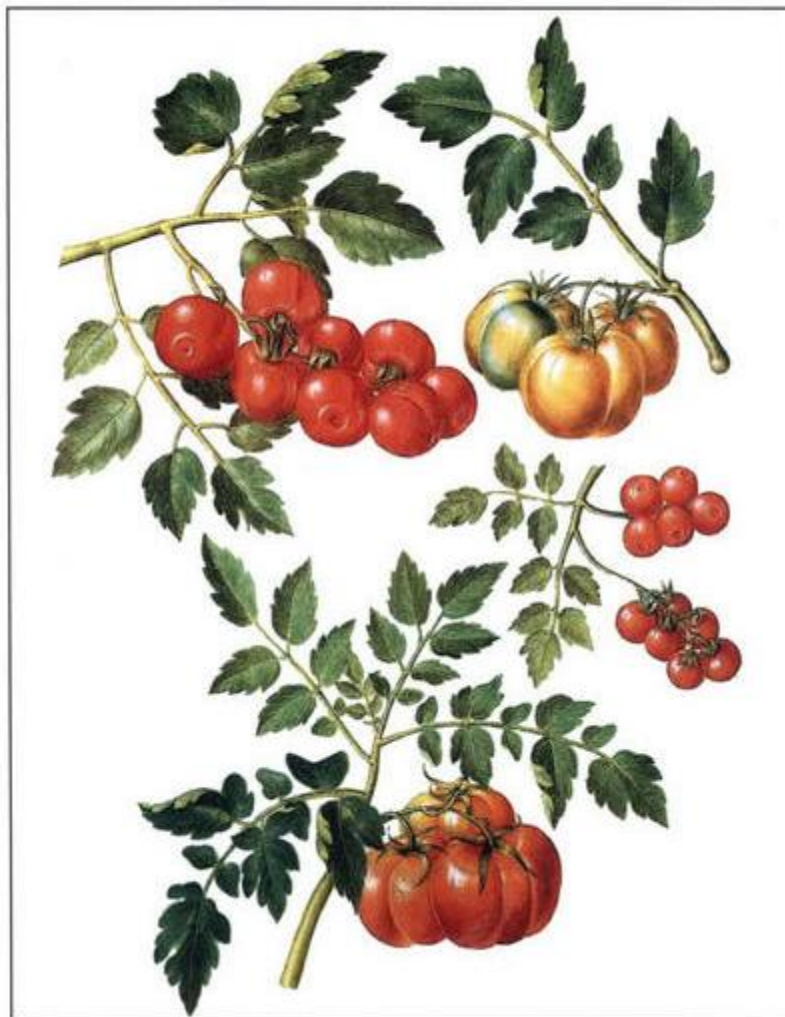
Помідор істівний

Помідор істівний

(Lycopersicon esculentum)

Помідор істівний

Помідор істівний

Петунія гібридна

Синій баклажан

Синій баклажан

Стручковий перець однорічний

Тютюн махорка

Тютюн справжній

Фізаліс (марунка) звичайний

Родина Ранникові – велика, до неї відносяться 250-300 родів і близько 5000 видів, поширених по всій земній кулі, але переважно в помірних областях. Представлена переважно багаторічними і однорічними травами, серед яких зустрічаються паразити (петрів хрест), напівпаразити (перестріч, очанка, дзвінець). Листки чергові, рідше супротивні чи мутовчасті, без прилистків. Квітки зібрані в цимоїдні, ботриоїдні суцвіття або поодинокі. У суцвіттях переважної більшості видів є приквітки, які іноді яскраво забарвлені (перестріч). Квітки 5-членні, як правило, двостатеві, зигоморфні, оцвітина подвійна. Чашечка правильна або двогуба, зазвичай 5-зубчаста або 5-лопатева, рідше з 5 вільних чашолистків. Віночок зрослопелюстковий, різноманітної форми. Тичинок здебільшого 4, рідше 2 або 5. Гінецей ценокарпний, з 2 плодолистків. Плід – коробочка, рідко ягодоподібний.

Завдання 5. Зробити морфологічний аналіз вегетативних та генеративних органів одного з запропонованих видів родини Ранникові – *Scrophulariaceae*

Родина	Ранникові	<i>Scrophulariaceae</i>	Норичниковые
	Вероніка дібровна	<i>Veronica chamaedrys</i> L.	Вероника дубравная
	В. колосиста	<i>V. spicata</i> L.	В. колосистая
	В. степова	<i>V. steppacea</i> Kotov	В. степная
	Губастик	<i>Mimulus</i> L.	Губастик
	Дзвінець весняний	<i>Rhinanthus vernalis</i> (N. Zing.) Schischk. et Serg.	Погремок весенний
	Д. малий	<i>R. minor</i> L.	П. малый
	Дивина борошніста	<i>Verbascum lychnitis</i> L.	Коровяк мучнистый
	Д. ведмежа, ведмеже вухо	<i>V. thapsus</i> L.	К. обыкновенный, медвежье ушко
	Д. густоквіткова (Д. скипетровидна)	<i>V. densiflorum</i> Bertol. (<i>V. thapsiforme</i> Schrad.)	К. густоцветный (К. скипетровидный)
	Д. лікарська	<i>V. phlomoides</i> L.	К. лекарственный
	Д. овальнолиста	<i>V. ovalifolium</i> Donn ex Sims	К. овальнолистный
	Д. фіолетова	<i>V. phoeniceum</i> L.	К. фиолетовый
	Льоник дроколистий	<i>Linaria genistifolia</i> (L.) Mill.	Льянка дроколистная
	Л. звичайний	<i>L. vulgaris</i> Mill.	Л. обыкновенная
	Наперстянка пурпура	<i>Digitalis purpurea</i> L.	Наперстянка пурпурная
	Очанка	<i>Euphrasia</i> L.	Очанка
	Павловнія пухната	<i>Paulownia tomentosa</i> (Thunb.) Steud.	Павловния пушистая
	Перестріч звичайний	<i>Melampyrum vulgatum</i> Pers.	Марьянник обыкновенный
	Петрів хрест лускатий	<i>Lathraea squamaria</i> L.	Петров крест чешуйчатый
	Ранник вуздуватий	<i>Scrophularia nodosa</i> L.	Норичник узловатый
	Ротики садові	<i>Antirrhinum majus</i> L.	Львиный зев садовый
	Цимбохазма дніпровська	<i>Cymbochasma borysthenica</i> (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz	Цимбохазма днепровская
	Шолудивник болотний	<i>Pedicularis palustris</i> L.	Мытник болотный

Вероніка дібровна

Вероніка колосиста

Губастик

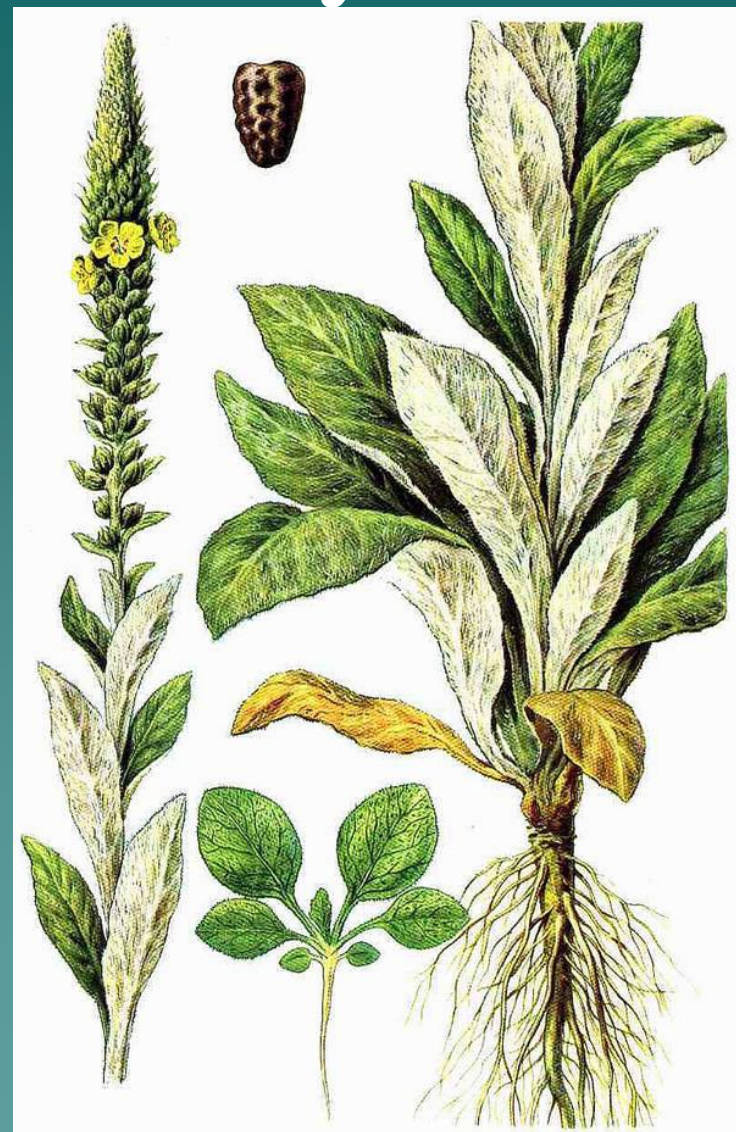
Дзвінець весняний

Дивина борошниста

Дивина ведмежа, ведмеже вухо

Дивина лікарська

Дивина фіолетова

Льонок звичайний

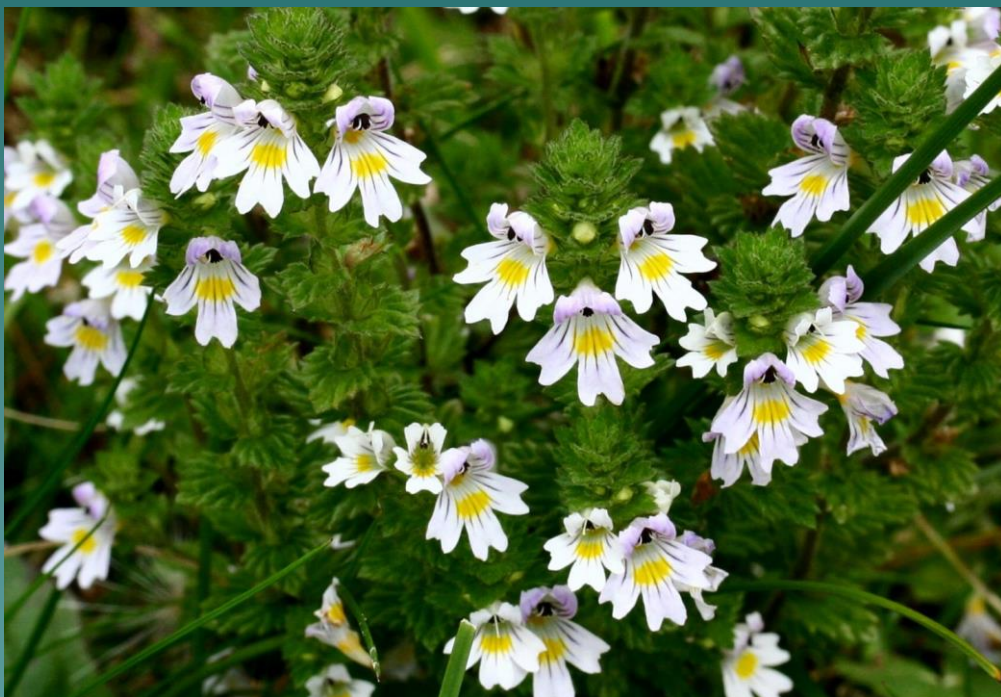

Наперстянка пурпурова

Очанка

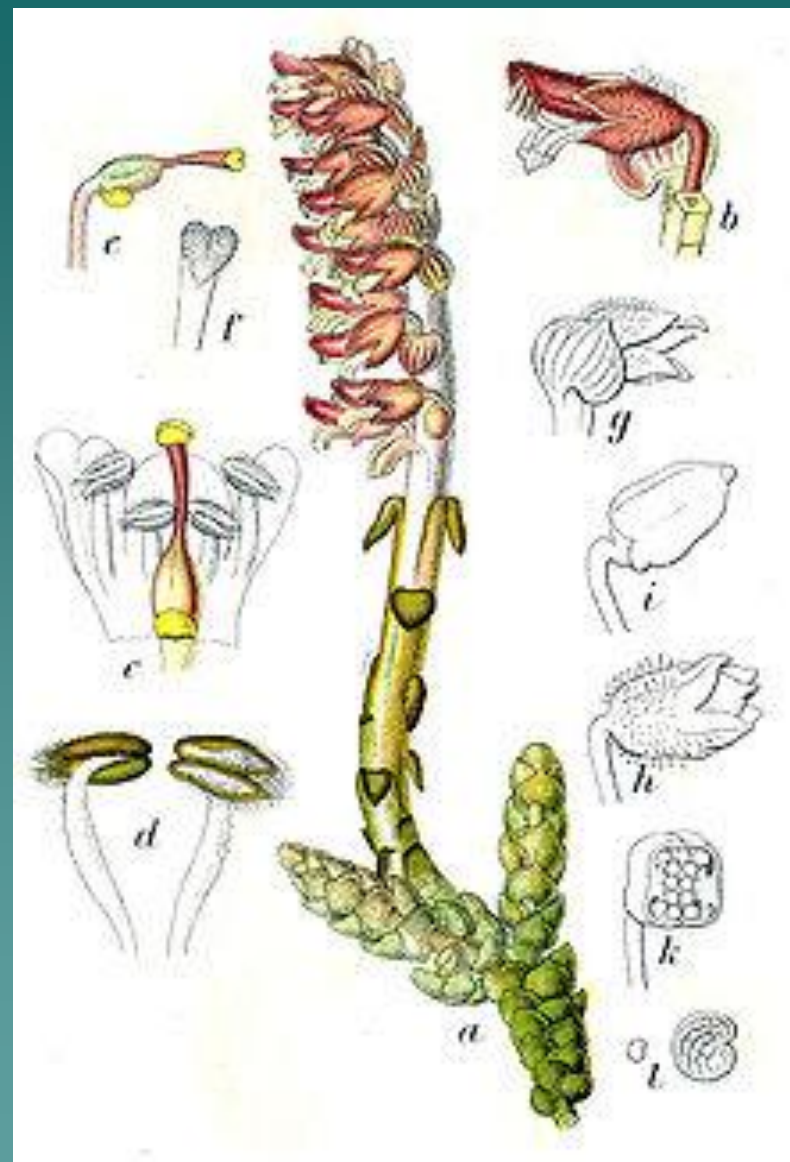
Павловнія пухната

Перестріч звичайний

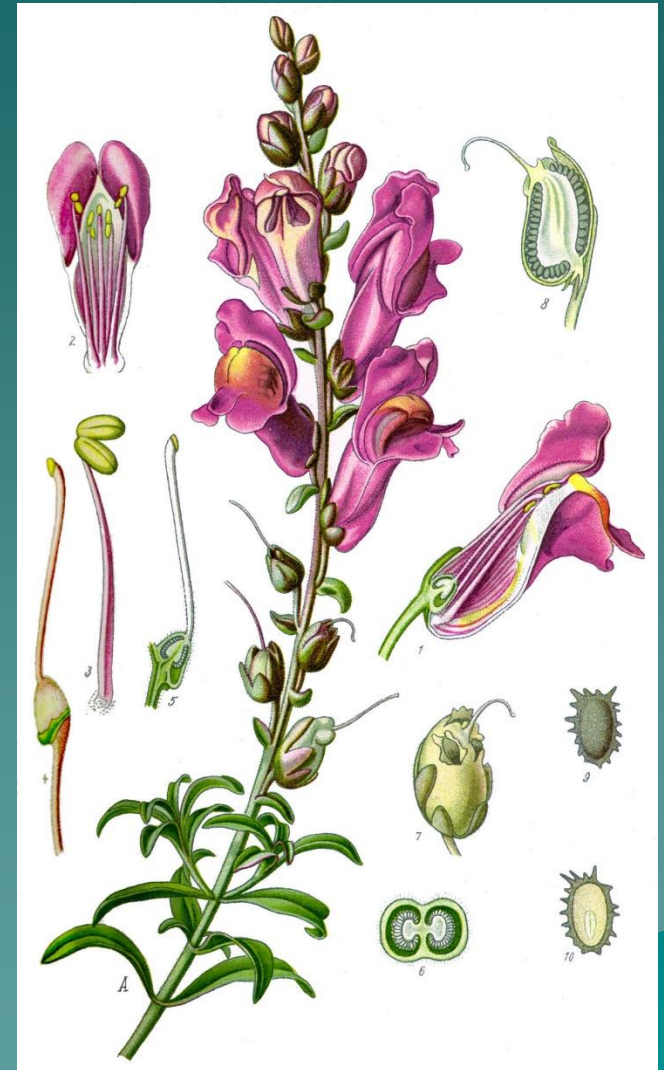
Петрів хрест лускатий

Ранник вузлуватий

Ротики садові

Цимбохазма дніпровська*

Шолудивник болотний

